

שחרור המעפילים ממחנה המעצר בעתלית – 10.10.1945

מתוך דברים שמסר יוסק'ה יריב (ריבקין) ז"ל בראיון מ-1986 עם עזרא גרינבוים עבור בית יגאל אלון

אוניות המעפילים היו נלכדות על ידי הבריטים, והמעפילים הובאו למחנה המעצר בעתלית. הנוהל היה שהבריטים מנכים לרוב את מספר העולים שנתפסו ממכסת הסרטיפיקטים, ומשחררים אותם. הגיעה שמועה שעומדים לשלוח את המעפילים בחזרה למקום כל שהוא, ולא לנכותם מהמכסה. בתגובה לכך הוחלט במטה ה"הגנה" לפרוץ למחנה בעתלית ולשחרר את 210 המעפילים ששהו שם. באוקטובר 1945, הוטל על נחום שריג להיות מפקד הפעולה. הוקמה פלוגה מקובצת, כאשר נחום שריג שהיה אז מג"ד יתפקד כמפקד הפלוגה, נחמיה שיין ויצחק רבין – יהיו מפקדי שתי מחלקות ובנוסף הוכנו שלוש כיתות שהיה עליהם לפעול כחסימות באופן עצמאי.

תוכנן להחדיר למחנה בשלב ראשון חולייה, כדי להכין את המעפילים ליציאה וכן למצוא דרך להשתלט על הזקיפים שבתוך המחנה. על הפלוגה שלנו הוטל לעלות מיגור לבית-אורן, משם לרדת במדרון של הר הכרמל, להגיע למחנה ולפרוץ לתוכו, לשחרר את המעפילים בכוח הנשק ולהביא אותם לבית – אורן ויגור. יומיים לפני ביצוע הפעולה נכנסה למחנה חולייה של 6 פלמח"ניקים במסווה של מורים לעברית כדי להכין אותם ליציאה, ולבדוק כיצד ניתן יהיה להשתלט על הזקיפים לפני שנפרוץ פנימה. אנשי החולייה גילו במחנה שוטר יהודי חבר עין-חרוד, שהיה למעשה שליח מוסווה של ה"הגנה" וגם אחראי לחדר הנשק של המשטרה במקום. אמרו לו: "תן לנו את הרובים". הוציאו את הבריחים, ניפצו את הנוקרים והחזירו את הרובים למקומם...

יצאנו מיגור לבית-אורן. הגענו עם ערב לשלוחה של הכרמל שפונה מבית-אורן לכיוון הים. תוכנן שהפעולה תתחיל בחצות הלילה מתוך הנחה שהנסיגה עם המעפילים תושלם לפני אור היום. משום מה נתקבלה פקודה להמתין ולדחות את הפעולה ביממה. נשארנו לישון על ההר בין העצים, ולמחרת היום הסתתרנו עד חשיכה. בעשר בלילה החל המבצע. התחלנו להתקדם לכיוון עתלית, כשכחה אחת בפיקודו של עובד מיכאלי מעין חרוד נשארה כחסימה בכיוון לאחוזה, וחולייה אחת נשארה ליד בית-אורן לאבטח שש משאיות שנועדו להסיע את המעפילים ליגור, לאחר שישוחררו. כתה נוספת בפיקודו של שאול יפה, תפשה עמדות מול משטרת עתלית כדי למנוע מהבריטים לצאת משם. חסימה שלישית הייתה על הכביש הפונה לחיפה כשעליה פיקד עמוס חורב. שתי מחלקות, האחת בפיקודם של נחום שריג ויצחק רבין, והשנייה בפיקודו של נחמיה שיין צעדו בכיוון למחנה. אני הייתי סגנו של יצחק רבין. על המחלקה שלנו הוטל לפרוץ למחנה, לתפוס עמדות מול הצריפים של המשמר הבריטי ולשמש מאסף ומאבטח לשחרור המעפילים. תפקידה של המחלקה עליה פקד נחמיה שיין היה לאסוף את האנשים ולצאת איתם לכיוון בית-אורן.

מדורה על ראש ההר סימנה את כיוון ההתקדמות בעת הנסיגה. מאחר שבאותם ימים היה עוצר בדרכים החל משעה שש בערב, ולא הייתה תנועה, חצינו במהירות את הכביש לחיפה בכיוון למחנה. כאשר התקרבו ראיתי כבר שמנצנצים לנו בפנסים מתוך המחנה, אות לכך שמוכנים להתחיל בפעולה. התחלנו בריצה מטורפת בתוך שדה חרוש, כשאני בראש המחלקה ואחרי יצחק רבין עם אנשיו. ראיתי את המחנה כשהוא מוקף גדר פנימית, וגדר חיצונית. המרחב בין שתי הגדרות היה מואר, והזקיפים הסתובבו במרווח

הזה כשהם נושאים רובים. הספקתי לראות זקיף מהלך ושני חברה שלנו הולכים לקראתו. הוא צועק "ענדק", מכוון אליהם את הרובה והם ממשיכים ללכת... הוא יורה וזה משמיע איזה קול, ואז הוא מאבד את העשתונות והם מזנקים עליו. הגענו לגדר החיצונית וחוליית החיתוך חתכה אותה, ולאחריה גם את השנייה ופרצנו פנימה עם כל המחלקה. נשכבנו לצדי הכביש כאשר הנשק מכוון לצריף המשמר ששם שהו השוטרים.

המחלקה השנייה פרצה אחרינו. המעפילים התארגנו בעזרת אנשינו ליציאה, כשאנחנו עם 30 נושאי נשק מאבטחים אותם. היה חושך מוחלט השעה הייתה שתיים בלילה וכיוון ההליכה – המדורה שעל ההר. הטיפוס עם המעפילים שנשאו את מעט המטלטלים שלהם, הזדחל, ונוצרה שיירה עורפית שאורכה היה כ- 5 ק"מ. ואז יצחק רבין אומר לי: "תשמע זה לא בסדר, תיקח את הפיקוד על המחלקה, ואני הולך לראש השיירה לראות מה קורה שם". המשכתי ללכת עם המאסף של השיירה. התברר בשלב זה שקבוצה של כ- 30 מעפילים התנתקה מהשיירה והמעפילים התחילו לפגור בהליכה. הנחתי שמרבית האנשים כבר הגיעו למעלה ההר, סמוך לבית-אורן. שלחתי שני מפקדי כיתות להוריד שתי משאיות שחנו בכניסה לבית-אורן. בסופו של דבר הגענו לבית-אורן עם המעפילים ומחלקה מלאה מצוידת בנשק. הוריתי לחולייה בפיקודו של אברהם פפיר להציב חסימה למקרה של הופעת רכב וכל היחידה נכנסה לכוננות והמתינה.

לפתע, עם תחילת הדמדומים של הבוקר, התקרב טנדר של משטרה והגיע עד לחסימת האבנים שהצבנו. ואז אני צועק בקול: "TURN ROUND" "GO BACK" ! אך הם לא זזים, ואז אני מחליט וצועק: "אברהם, תזרוק רימון וכל המחלקה שלושה כדורים אש לתוך הטנדר". האורות כבו והרכב התדרדר לתוך וואדי. שוטר אנגלי נהרג בתוכו, שוטר ערבי נפצע קשה והשוטר היהודי לא נפגע.

בינתיים הגיע אלינו הכוח עם נחום שריג, יצחק רבין ונחמיה שיין עם המעפילים. פתאום הבחנו בשיירה של מכוניות צבא בריטי הנוסעת אלינו מכיוון חיפה. ואז עלה במוחו של נחום שריג רעיון. הוא פקד על כל המשאיות שלנו להדליק אורות ולנסוע באור מלא כשהן ללא אנשים כדי ליצור אצל הבריטים רושם שהמשאיות הן הגורם אותו הם מחפשים... אנו עם המעפילים התחלנו לרוץ בוואדי בכיוון ליגור. כלומר יצחק רבין ונחום שריג הובילו את השיירה ליגור ואני נשארתי פעם נוספת כמאסף עם המחלקה. חצינו את עוספיה. היו מספר בעיות עם התושבים וכאשר אחרון הלוחמים והמעפילים ירדו במורד ליגור, הצטרפנו אליהם.

בהיותנו עוד על ההר, ראינו מלמעלה תמונה מדהימה שלא תתואר – תמונה שרואים אותה אחת בחיים – משק יגור היה מוקף בשתי טבעות, האחת, ואני לא אגזים אם אומר של כעשרת אלפים איש, שהגיעו מחיפה והקיפו את יגור כדי לחסום את הצבא הבריטי מלפרוץ פנימה ולתפוש את המעפילים, והטבעת החיצונית, של הצבא הבריטי שהקיף את כל ההמונים שהגיעו מחיפה. הייתה זאת תמונה שלא מהעולם הזה עם התרוממות רוח אדירה.

ירדנו בשביל שיורד מההר למשק. התפרקנו מהנשק ובזה הסתיימה פעולתנו בעתלית.